

רש"ר הירש ויקרא פרק כה פסוק ו

נתאר לנו עתה את הלכות שביעית בהגשמתן. יש בהן משום מעשה הודאה, שאין כמוהו לשגב. אומה שלמה מכריזה במשך שנה תמימה בשדותיה ובקרקעותיה, בגינותיה ובכרי דשאיה, בכל פרי ובכל עשב: אדמתנו הלאומית היא לה', ואנחנו רק "גרים ותושבים" עמו. בלא רום ולבב ובלא גאוות רכוש הם מצטרפים בשוויון זכויות אל עניי האדם ונעשים שווים אף לחיית השדה; ונשגב ה' לבדו ביום ההוא.

לתת צדקה הרבה יותר קלה כשיש מבט על כלהגשיות שה' הוא בעל הנכסים שלי. זהו היסוד של שמיטה.

רש"ר הירש ויקרא פרק כה פסוק יז

יש צד שווה בין אונאת דברים לבין אונאת ממון: בשתייהן המאנה מנצל את חולשת חבירו לרעתו: את חוסר בקיאותו בטיב הסחורה או את רגישותו הנפשית. וחמורה אונאת דברים מאונאת ממון, שהרי "זה בגופו וזה בממונו", "זה ניתן להישבון וזה לא ניתן להישבון". אמרו חכמים: "כל המלבין פני חבירו ברבים כאילו שופך דמים"; עוד אמרו: "כל היורדין לגיהנם עולים חוץ משלשה שיורדין ואינן עולין, ואלו הן: הבא על אשת איש והמלבין פני חבירו ברבים והמכנה שם לחבירו".

רש"ר הירש ויקרא פרק כה פסוק יח

(יח - יט) הפסוק הקודם הסיק את המסקנה מן הרעיון, שהארץ קנויה לה'. רעיון זה, הנובע מהלכות שמיטה ויובל, חייב להיות בסיס לכל משא ומתן, והפסוק הקודם הסיק ממנו את המסקנה הישירה ביחס לחיי האדם עם חברו. וזה הרעיון המבואר בפסוקים הבאים - ביחס לכל חיי היחיד והעם: התורה מכירה רק דרך אחת של כניעה לה': לעשות את רצונו בנאמנות. אכן ארצו תהיה ארצו - רק אם נשמור את תורתנו בנאמנות. אם נשלם את המס הזה, כבר עשינו את הכל, כדי שהארץ תתקיים בידינו, ואנחנו נתקיים בארץ. ידיעת התורה ושמירת מצוותיה הן לנו חיל וחומה, מדע ואמנות, חכמת מדינה ותורת כלכלה. אומות אחרות מנסות לשוא להשיג בטחון מדיני כלפי חוץ, שגשוג ורווחה כלפי פנים; הן מנסות באלף דרכים, ולא תעלה בידן; ואילו אנחנו נשיג זאת בקלות ולבטח - על - ידי שמירת התורה. נותן התורה, שהוא אדון לארצו, הוא גם נגיד ומצווה לאומים, והוא המנהיג את התפתחות הטבע; וכדרך שארצו היא שלו, כן גם הליכות העמים והטבע הן שלו; הוא יגן על ארצו ויפריח את שדותינו - אם "נשמור" ו"נעשה" את "חוקותינו" ואת "משפטיו"; "נשמור" - על - ידי לימוד מתמיד ועל - ידי עשיית סייג לתורה; "נעשה" - על - ידי קיום המצוות בכל חיי היחיד, המשפחה והעם (ראה פי' לעיל יח, ד - ה); "חוקים" הם ההגבלות המוסריות של חיי הפרט והמשפחה; "משפטים" הם הדינים, המסדירים את התנהגותנו החברתית; החוקים הם תנאי מוקדם למשפטים; אלו ואלו הם המטרה, שלשמה נתן לנו ה' את "ארצו":

רש"ר הירש ויקרא פרק כה פסוק לו

משום כך מוסיף הכתוב לאיסור נשך ותרבית: ויראת מאלהיך. יראה מאלוהינו היא הנימוק העיקרי לאיסור ריבית; ואלמלא היא, היה אפשר להצדיק לקיחת רבית מבחינה חברתית - אנושית.

ההודאה בה' שהוא "אלהיך" - תומיך גורלך ומדריך מעשיך - בשמה ולמענה נאסר עליך לקחת ריבית. והתוצאה שתושג על - ידי כך היא: וחי אחיך עמך

רש"ר הירש ויקרא פרק כה פסוק לו

נאמר כאן אפוא: חיי אחיך הם עמך; הווה אומר: כל התפתחות חיי ומילוי תפקיד חיי קשורים עמך ועם התפתחות חייך. אין אתה חי רק למענך, ואין אתה רוכש רק למענך. אמת, עליך לדאוג לעצמך תחילה; עליך לרכוש את האמצעים, המכשירים אותך למלא את תפקיד חייך; אך גם זה אחד מתפקידי חייך: עליך לרכוש את האמצעים, המכשירים אותך לסייע לאחיך; שהרי אחיך קשור עמך מבחינה חברתית; משום כך עליך לסייע לו להשיג את ייעוד חיי. אתה רוכש למענך ולמענו. חיי קשורים עמך ועם חייך. "עם" זה הופך אתכם ל"עם". ולא כפייה קומוניסטית, ולא מיסים המוטלים בידי נוגש בשר ודם, ולא אימת רפאים מפני הפיכה אדומה - אלא הכרת החובה המוכתבת על - ידי יראת ה' היא הקושרת את בני העם; הרי זה קשר חופשי; ואף - על - פי - כן - או מוטב: דווקא משום כך - זהו קשר חזק ונצחי של הדדיות עוזרת; בו מתקיים מאמר הבחירה: "ולקחתי אתכם לי לעם" (שמות ו, ז); שכן יראת ה' הטהורה - היא היוצרת כאן את החברה הלאומית.

רש"ר הירש ויקרא פרק כו פסוק יג

גאולת מצרים שברה את עול מצרים מעלינו; אך מוטות העול עדיין היו על צווארנו, עוד נשאנו עמנו את כלי העבדות, ואף - על - פי שהשתחררנו לנצח מעול עבדות מצרים, אפשר היה להחליף עול זה באחר. עדיין היו בנו כל הנתונים לשאת עול עבדות מוסרית, חברתית, מדינית - במקום עול מצרים. רק מתן תורה שבר גם את "מוטות העול". באותה שעה זקף ה' את קומתנו לנצח והעניק לנו עצמאות וחירות. הוא נתן לנו, לפחות, את ההנהגה וההדרכה ללכת קוממיות בכל וכנגד הכל. "קוממיות" מסכם את כל התוצאה של קיום מצוות: זכינו בעצמאות ובגיאיות - מול כוחות החושניות והטבע, מול כל כוח חברתי ומדיני.

רש"ר הירש ויקרא פרק כו פסוק יז

אי - הציות כבר מתואר במאמר הסמוך ולא תעשו וגו'; מסתבר אפוא, ש"ואם - לא תשמעו לי" האמור כאן מתאר את חוסר ההקשבה והאזנה לדבר ה'. ולמדנו מכאן, שתחילת הבגידה מתבטאת בכך, שאין לומדים את מצוות ה' ומזניחים את ידיעת התורה. וכך פירשו גם בתורת - כהנים כאן. לפי זה, התוצאה של החטא העיוני היא הבגידה המעשית "לא תעשו וגו'". "כל שאינו למד אינו עושה" (תורת - כהנים).

רש"ר הירש ויקרא פרק כו פסוק טו

(טו) ואם - בחקתי תמאסו. הבגידה מגיעה לשלב חדש. מי שחדל להכיר ולהבין את המצוות, ומי שפנה להן עורף בחייו המעשיים, עדיין יאשים את עצמו על בגידתו; וברצותו להצטדק בפני עצמו יתרגם את הבגידה כהתקדמות, והוא ירגיל את עצמו לזלזל בשמירת המצוות ולראות בה שיטה שכבר אבד עליה כלת. שכן גם מי שאבדה לו ידיעת התורה, והתורה נעלמה גם מחייו המעשיים, אף הוא יגלה את התורה ואת כוחה בחייהם של הנאמנים לתורה בני זמנו. עצם הנאמנות של שומרי התורה למצוותיה היא קטרוג על הבוגד, וקטרוג זה יטריד אותו - עד שילמד לראות עצמו מעולה מהם ולזלזל בתורה ובשומריה. דרכה של "אסכולה" זו קלה בייחוד ביחס ל"חוקות"; כי הללו

מגבילות את חיינו החושניים, והן נראות לבוגד כמעצורים המנוונים את חייהם של שומרי המצוות. יותר מאשר בשאר כל המצוות הרי השפעתם המקדשת של החוקים נודעת רק למקיימיהם; ומי שסבור ש"השתחרר מכסל כבליהם", קל לו להתנשא בזלזול על מקיימיהם. עזיבת התורה, שהחלה באי - ידיעה, הגיעה לשלב של זלזול במקיימיה: "כל שאינו למד ואינו עושה סוף שהוא מואס באחרים" (תורת - כהנים):

רש"ר הירש ויקרא פרק כו פסוק טו

לבלתי עשות את - כל - מצותי. הבגידה מגיעה לשלב חדש. עד כה רק התנכרו לתורה בחייהם, זלזלו במקיימיה ושנאו את חכמיה. אך אין הם נעצרים בכך, אלא הם נעשים קנאים רודפים כל מקום שמוצאים הזדמנות לכך. מה שאיננו נכבד בעיניהם, אל ימצא לו מכבדים בשום מקום; מה שאיננו מקויים על - ידיהם, אל יקויים גם בידי אחרים. הם מכריזים מלחמה על התורה ומשבשים את קיומה בכל מקום ודרך שאפשר. מובן שהם מאמינים רק בניצחון; והרי הם משלים את עצמם, שהם פועלים לטובת האנושות - ומלחמתם בתורה איננה מלחמה בה' וציווייו. אכן התורה שהם נלחמים בה, איננה בעיניהם מעשה ה'; ההתגלות היא להם מיתוס, משה והנביאים בדאים, ומוסרי התורה מסיני רמאים מרומים. תכלית רדיפותיהם הקנאיות היא "לבלתי עשות את - כל - מצותי": רצונם למנוע את קיום המצוות; ומכאן, שמצוות אלה אינן בעיניהן "מצותי". וכך תיאר בתורת - כהנים את ההתקדמות הכפולה של הבגידה: "כל שאינו למד ואינו עושה ומואס באחרים ושונא את החכמים, סוף אינו מניח לאחרים לעשות... כל שאינו למד ואינו עושה ומואס באחרים ושונא את החכמים ואינו מניח לאחרים לעשות, סוף שהוא כופר במצות שנאמרו מסיני". אולם אין הבגידה נעצרת בכך. עדיין יש לעשות את הצעד האחרון: להפרכם את - בריתי; על הבוגד לנתק את הנימה האחרונה, הקושרת אותו עם ברית ה', ולדברי תורת - כהנים, הצעד הזה הוא כפירה בעיקר, כפירה במציאות ה'; והיורד במדרון התלול של הבגידה, על כורחו ייכשל גם כישלון אחרון זה. כל עוד המחשבה על ה' היא בליבו, כל עוד הוא הוגה במציאות ה' - ולו רק כמסתפק - ישקול גם את האפשרות של התגלות ה'; וקול מצפונו המאשים אותו לא יידום ולא ישקוט. רק אם חָשך האור בקרבו, וכבה הניצוץ האחרון המעמעעם בליבו, רק אם ניתקה הנימה האחרונה הקושרת אותו לברית ה' - רק אז ימצא מרגוע לנפשו; ובבקשו אותו מרגוע מדומה, הוא ידרוך ברגל גאוה על ניצוץ אחרון זה וינתק ביד חצופה נימה אחרונה זו: "כל שיש בו כל המדות הללו, סוף שהוא כופר בעיקר" (תורת - כהנים).

רש"ר הירש ויקרא פרק כו פסוק מב

כך הקים ה' בריתות להתפתחות הייעוד ההיסטורי היהודי: ברית הקרויה יעקב, ברית הקרויה יצחק, ברית הקרויה אברהם. קרוב היה ה' לכל שלושתם, לאברהם, ליצחק וליעקב; גורל שלושתם נתמך בידי ה' והיה חשוב לייסוד עמם; ואף - על - פי - כן היה לכל אחד מהם מעמד מיוחד בעולם. מסורת היא בדינו, שאברהם תיקן תפילת שחרית, יצחק תיקן תפילת מנחה, ויעקב תיקן תפילת ערבית (ברכות כו ע"ב); וכך גם מעמד גורלו של כל אחד מהם התאים לשלוש עונות אלה של היום. גורלו של אברהם נראה באור עולה, ואף - על - פי שעמד לבדו מול כל באי עולם וקרא אותם אל מזבח ה' - אף - על - פי - כן לא קינאו בו ולא שטמוהו; ולא עוד, אלא הוא נכבד בעיניהם כנשיא אלוהים. גורלו של יצחק כבר נראה באור שוקע. בהיותו מבודד בדרכו עם ה' קינאוהו על הברכה שזכה בה מידי ה', וכך נאלץ להסתגר עם עצמו ועם ביתו. עם יעקב כבר חשך האור ורבו צללי גורלו; כל חייו היו שרשרת של נסיונות ופורענויות, ורק לעיתים רחוקות זכה לישיב בשלווה. אף - על

- פי - כן כל שלושתם הם אבות עמנו, כל שלושתם נושאי ברית ה', ומעמדו הקשה של יעקב בעולם מגלה את קירבת ה' לגורל האדם - לא פחות מהתמונה המאירה של חיי אברהם. משום כך כל אחד משלושתם קרוי כאן ברית; וכך הובטח לעם שהם אבותיו: גם גורלו יתחלף כגורל אבותיו; אך בכל חליפות גורלו יהיה נתון להשגחתו ולהנהגתו של ה'. כאברהם, כיצחק וכיעקב ילך ישראל בקרב העמים; תמיד יהיה נאמן לברית ה' - בגורל אברהם, בגורל יצחק ובגורל יעקב. אולם שלוש הבטחות הברית כתובות בסדר הפוך. ברית "יעקב" כתובה תחילה; ולא עוד, אלא היא מובלטת על ידי כתיב מלא, והיא מתוארת על - ידי הטעם ועל - ידי מיבנה המשפט - כהבטחה הראשית, שיש לשים לב אליה בייחוד; ואילו ברית "יצחק" וברית "אברהם" רק מצטרפות אליה - על - ידי תיבת "אף" - כהרחבה וכהמשך. דבר זה יתבאר על - פי ההקשר עם הדברים הקודמים בפרשה.

עם תחילת הגלות נכנסו בני ברית אברהם לגורל "יעקב". אולם המחצית השניה של פסוק מא מניחה, שנתקיימה האפשרות השניה של ברית העתיד: הם תפסו את הגלות על כל מרירותה - במשמעותה הטהורה כ"ריצוי עוונם"; נחה דעתם, שחוב עברם נתכפר ונמחק, והם ממלאים את תפקיד הגלות מדעת ומתוך נאמנות לחובה, וכך התעלו אל הניגוד הטהור של טעות עברם. ואז - "זכרתי את - בריתי יעקב": אהיה עמם בכל לילות הגלות הארוכים; אהפוך את חשכת ליל גלותם להתגלות מאירה של הנהגת ה', שהרי אף הם מאירים בליל העמים בהתמסרותם ליעוד האדם, והם מזהירים ככוכבים בשמחת הקרבה עצמית - בחייהם ובמותם. והנה עתה נתמלאה סאת סבלם; כי בדם ליבם חתמו על נאמנותם לתורה - בתוך הדפים של דברי ימי העמים. ואז - "ואף את - בריתי יצחק": לא לחינם סבלו ושתתו דם בין העמים; דוגמתם האירה את רוח העמים ועידנה את נימוסיהם, ועם השחר המפציע בשמי העמים עברה גם חצות ליל גלותם. הם מתחילים לנשום לרווחה ולפרוח על אדמה שהיתה עד כה אדמת נכר, וכדרך שסבלו את שנאת העמים בתקופת יעקב - כן יסבלו כיצחק את קנאתם (ראה בראשית כו, יד; טז ופי' שם פסוק טו). ועתה ילמדו את השיעור השני של הגלות, שאיננו קל כל עיקר לפי טבעם: כאשר אושרם הולך וגדל, ויחס העמים אליהם פוסח על הסעיפים של הומאניות וקנאה, עליהם לקיים כיצחק את סגולתם המיוחדת. תחת שמי העמים ההולכים ומאירים עליהם לנצל את כוחותיהם שנתעשרו ונשתחררו, כדי לקיים את תפקידם המיוחד בגלות ביתר שלמות ורב - צדדיות, ולא ישיתו ליבם לקנאת העמים שעודנה מבודדת אותם. ולכשיעמדו בניסיון השני של הגלות ויקיימו את התורה מתוך עושר, אז - "ואף את - בריתי אברהם אזכר": שמש אברהם תאיר להם בגלות. כאברהם יבנו מזבחות בין העמים לה' ולתורתו; כאברהם יקיימו את התורה, שהופקדה בידיהם לשם גאולת האנושות ויגשימו את כל מלוא טובה ואמיתה בקרב עמים רבים. לבסוף העמים יסבלו ויכבדו אותם - לא למרות היותם עם אלוהי אברהם, אלא מפני שהם עם אלוהי אברהם; מפני שהם יודעים ומקיימים את תורת ה' המביאה גאולה לאנושות. וכשם שיעקב הנאבק עם שרו של עשו נתברך מפיו בסוף מאבק הלילה, כן יתקיים הדבר בבניו: בני יעקב ויצחק - השנואים ואחר כך נסבלים ונתונים לקנאה - מתברכים בסוף מפני העמים כעם אלוהי אברהם: "נשיא אלהים אתה בתוכנו" (בראשית כג, ו); כך יתגברו על קנאת העמים, על חסדם ועל דוגמתם, ולא תזוח דעתם גם בעת אושרם. הם יעברו על כל המכשולים שנכשלו בהם בשבתם על אדמתם, ורק אז - והארץ אזכר: כשיהיו "אברהם", אקיים את הבטחת הארץ שניתנה לאברהם ואחזיר אותם אל הארץ, למען יקיימו את ייעודם כעם התורה על אדמת התורה. נמצאת אומר: ברית יעקב, ברית יצחק, ברית אברהם הם שלושת השלבים של מילוי תפקידם בגלות; כשיעברו את שלושת השלבים האלה - כבר נתכפר חטאם, ובאותה שעה כבר יהיו בשלים לשוב לעד אל ארץ עצמאותם.